

Sammenligning av revolusjoner

av Stein Tønnesson

Revolusjoner sammenligninger
 Revolusjoner komparasjoner

Denne innledningen skal gi en presentasjon og kritikk av det komparative opplegg som benyttes i Theda Skocpols bok States and Social Revolutions. Jeg skal først karakterisere hennes metode og referere hennes resultater. Deretter vil jeg konsentrere meg om ni kritiske merknader. Etter disse merknadene vil jeg vurdere noen argumenter som har vært anført av arbeidslivs-historikeren Knut Kjeldstadli for å anvende komparativ metode i historieforskningen. (Avslutningsvis skal jeg si noe om hvordan komparativ metode kan anvendes i en analyse av Den vietnamesiske revolusjonen.)

Før jeg begynner vil jeg imidlertid ofre noen ord på det som kalles "historisk sosiologi".

Historisk sosiologi

Theda Skocpols bok States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China (1979) er blitt en moderne klassiker innenfor det som kalles "historisk sosiologi", en retning innen samfunnsvitenskapene som har hatt vind i seilene det siste tiåret. Utøverne av historisk sosiologi gjør naturlig nok utstrakt bruk av historiefagets forskningsresultater og utvikler teorier som vil stimulere videre historisk forskning. De "historiske sosiologene" nøyter seg heller ikke med å ta opp arven etter sosiologiens klassikere (Max Weber, Emile Durkheim, Karl Polanyi o.a.), men regner seg også som arvtakere etter noen av dem vi historikere pleier å betrakte som "våre": Marc Bloch, Fernand Braudel og E.P. Thompson.¹ Dermed skulle det være gode grunner til at også "rene historikere" leser, kritiserer og lar seg inspirere av de historiske sosiologers arbeid.

¹. Disse tre "historikerne" blir i en norsk artikkel om begrepet historisk sosiologi rent ut presentert som "historisk orienterte" sosiologer (Berntsen & Selle 1988, s. 248).

Denne retningen innen sosiologien kan komme til å spille en viktig rolle for å bryte ned de kunstige grensene mellom sosiologi, historie og statsvitenskap. Skocpols bok er ikke bare et sentralt eksempel på sosiologenes økende historiske interesse, men også på deres "Return to the State" som det kalles - og dermed statsvitenskapen.²

Når jeg har valgt å konsentrere meg om Skocpols bok, er det fordi den sammenligner revolusjoner og dermed har en sterk tematisk nærhet til mitt eget forskningsfelt: Den vietnamesiske revolusjonen. Boka burde dessuten få en fornyet aktualitet i 1989 da dens ti års jubileum faller sammen med 200-års jubileet for utbruddet av Den franske revolusjon.

Theda Skocpols metode

I States and Social Revolutions definerer Theda Skocpol sitt undersøkelsesobjekt som "vellykkede sosiale revolusjoner". De tre tilfelle av slike revolusjoner som hun sammenligner, er de franske, russiske og kinesiske. Hun synes å mene at det kun eksisterer ett ytterligere eksemplar av arten med utbrudd før Annen verdenskrig, nemlig den meksikanske (Skocpol 1979, s. 287). De sosiale revolusjoner som har skjedd etter 1940, inngår ikke i hennes sammenligning, dels fordi det ennå ikke foreligger noen tilstrekkelig mengde av spesialstudier (Skocpol 1979, s. xiv), dels fordi disse, på samme måte som den meksikanske, har skjedd i land der enten klassestrukturen først nylig var dannet eller der statens struktur var drastisk forandret av en kolonimakt (Skocpol 1979, s. 40, 288).

Skocpol henter sin komparative metode fra en bok om John Stuart Mill's vitenskapsteori,³ og er dessuten sterkt inspirert

². Theda Skocpol er medredaktør for Evans, Peter B., Dietrich Rueschemeyer & Theda Skocpol, eds. 1985. Bringing the State Back in. Cambridge: Cambridge University Press.

³. Skocpol hevder at metoden er beskrevet i John Stuart Mill, A System of Logic, men har ingen direkte henvisning til dette verket i boka fra 1979. Hun henviser kun til Ernest Nagel (ed.), John Stuart Mill's Philosophy of Scientific Method, New

Tilskudd
red

av Barrington Moore Jr., Social Origins of Dictatorship and Democracy (Skocpol 1979, s. xv).⁴ Hun skjelner mellom to komparative fremgangsmåter. Begge tar utgangspunkt i at forskeren allerede har valgt og definert et fenomen og har en hypotese eller teori om årsakene til fenomenet (Skocpol 1979, s. 39).

Den første er "overenstemmelses-metoden" (the method of agreement). Den går ut på å finne flere tilfelle av det valgte fenomen og vise at de har et felles sett av årsaker ("First, one can try to establish that several cases having in common the phenomenon one is trying to explain also have in common a set of causal factors, although they vary in other ways that might have seemed causally relevant.") (Skocpol 1979, s. 36).

Den andre er "forskjellsmetoden" (the method of difference) som går ut på å finne andre tilfelle, som ikke tilhører samme fenomen og som ikke har de samme årsaker, men som ellers ligner de positive tilfellene mest mulig ("...other cases in which the phenomenon and the causes are both absent; but which are otherwise as similar as possible to the positive cases.") (Skocpol 1979, s. 36).

States and Social Revolutions er først og fremst bygget opp omkring den første metoden. Hun sammenligner de franske, russiske og kinesiske revolusjoner og viser at de har det samme sett av årsaker og den samme sentrale virkning. Men hun bruker også den andre metoden. I bokas del 1, der hun gjennomgår årsakene til disse tre revolusjonenes utbrudd, setter hun opp den preussiske reformbevegelsen 1807-14, den japanske Meijirestaurasjonen i 1868-73 og den mislykte russiske revolusjonen i 1905 som kontraster. I et avsnitt om bondeopprør tar hun også med et annet kontrast-tilfelle, nemlig nedkjempelsen av de tyske bondeopprør 1849-50 (Skocpol 1979, s. 145-147).

Hm! Under notisen i publisert til Mills' fire strategier, s. 81-82; Big...
 Her Skocpol er "Men universalisier" (83)

York, Haffner, 1950, bk. II, chap. 8 (Skocpol 1979, s. 36, 302 [note 91]). I en artikkel om komparativ metode, som hun publiserte etter at boka var utgitt, er det imidlertid en direkte henvisning til et utdrag av Mills verk (Skocpol 1980, s. 183).

4. Barrington Moore Jr. 1966. Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Boston, Beacon Press.

Mills' Nations Cehy - hovedlig individualiserte.

Kanskje heller nevne dette på side 16

Theda Skocpol's resultater*(Ta senere)*

Til forskjell fra de sammenligninger av revolusjoner som ble gjort innenfor den såkalte "Natural History" skolen i 1930-årene, da Crane Brinton f.eks. sammenlignet revolusjonære forløp med en feber, er Skocpol mer opptatt av revolusjonenes årsaker og virkninger enn syklene i deres forløp (Skocpol 1979, s. 37-38).⁵

Første del av Skocpols bok redegjør for revolusjonenes årsaker. Det er et hovedpunkt hos henne at ingen av de tre revolusjonene oppsto i sin tids mest fremskredne industrisamfunn, men i agrarstater som var truet av press eller konkurranse fra andre økonomisk sett mer fremskredne stater. Hun kommer videre frem til at alle hennes tre sosiale revolusjoner oppsto som resultat av et sammenfall av tre faktorer:

1) Det oppsto en politisk krise som følge av ytre press, manifestert enten i krigsnederlag (Russland/Kina) eller krigsgjeld (Frankrike).

2) Konge- og keisermakten var ikke i stand til å løse krisen fordi den manglet autoritet over det jordeiende aristokrati (samfunnets dominerende klasse) eller, i tsar-Russlands tilfelle, fordi selve statsmakten, spesielt de repressive organer, gikk i oppløsning.

3) En agrar-struktur som ga grunnlag for kollektiv samhandling, samt fravær av effektive repressive organer (se 2), åpnet for utstrakte bondeopprør. I den tidlige fase av revolusjonen gjorde dette seg mindre gjeldende i Kina enn i Frankrike og Russland, noe som også forklares strukturelt.

Skocpol viser, gjennom sine preussiske, japanske og russiske moteksempler, at når ytre press eller krigsnederlag ikke førte til noen sosiale revolusjoner der og da, skyldtes det fravær av faktor 2 og/eller 3.

Im igjen s. 18.

⁵. "Natural History" retningens tre bidrag til revolusjoner komparasjon var: Lyford P. Edwards, The Natural History of Revolution, 1927, utgitt på nytt av Chicago University Press, 1970; Crane Brinton, The Anatomy of Revolution, 1938, utgitt på nytt i 1965 (New York, Vintage Books); og George Sawyer Pettee, The Process of Revolution, New York, Haper and Brothers, 1938 (Skocpol 1979, s. 301 [note 80]).

Bokas del 2 behandler revolusjonenes forløp og virkninger, men konsentrerer seg om virkningene. Undersøkelsens viktigste resultat er her at den mest slående virkning av de store sosiale revolusjoner var en kraftig styrket statsmakt:

"Strengthened national states were not the only accomplishments of the French, Russian, and Chinese Revolutions, but such changes in the state order were among the most striking and important revolutionary transformations." (Skocpol 1979, s. 285).

Den franske revolusjon var en "gigantisk sopelime" som feide bort all middelaldersk møkk av adelsvelde og privilegier og ryddet veien for "la France fonctionnaire" (Skocpol 1979, s. 204).

Presis det samme var tilfellet i Kina og Russland, bare med enda større og mer sentraliserte byråkratier som resultat.

Ni kritiske merknader

Utgangspunktet for mine merknader er Theda Skocpols ambisjon om å bygge opp en almen teori om sosial revolusjon. Hun er litt nølende med å uttrykke denne ambisjonen, men sitater som de følgende levner liten tvil om at hun har den:

"Unfortunately, disillusioned historians sometimes conclude that their discipline should avoid social-scientific theories altogether. They advocate instead analyzing revolutions case by case, each in its own analytic terms... Fortunately, a method is available to aid in the development of ... explanations of revolutions, at once generalizable across cases (min understrekning) and historically sensitive... To generalize about social revolutions, to develop explanations of their causes and outcomes, we can employ comparative historical analysis..." (Skocpol 1979, s. 35).

Hennes ambisjon om generell teoridannelse ligger altså til grunn for de følgende merknader.

1. Illustrasjon i stedet for prøving

Min første merknad blir da at Theda Skocpols opplegg ikke egentlig går ut på å prøve hypoteser, men på å demonstrere likheter og forskjeller. Hun skriver riktignok at målet med hennes metode er "to develop, test, and refine causal explanatory

hypotheses..." (Skocpol 1979, s. 36) og at komparasjonen skal "provide a valuable check, or anchor, for theoretical speculation" (Skocpol 1979, s. 39). Men jeg har ikke funnet noen egentlige forsøk i boka på falsifikasjon av egne hypoteser eller på å prøve alternative hypoteser.

Dette gjør seg allerede gjeldende i valget av komparativ metode. Såvel det hun kaller "overensstemmelses-metoden" som "forskjells-metoden" går ut på å plukke ut tilfelle som bekrefter hypotesen, den ene ved å vise at flere like tilfelle skyldtes samme årsaker, den andre ved at flere ulike tilfelle skyldtes ulike årsaker. Dette er ikke en kritikk av John Stuart Mill's to metoder som sådanne, men av Skocpols måte å anvende dem på. De to metodene kunne utmerket vært brukt i utprøving av en hypotese, men da måtte forskeren bevisst velge ut positive tilfelle som gjorde det vanskelig å finne felles årsaker til felles virkning, og negative tilfelle som gjorde det vanskelig å finne ulike årsaker til ulik virkning.

Skocpols illustrative fremgangsmåte gjør seg i neste omgang gjeldende i utførelsen av de konkrete sammenligninger. Hun får frem et vakkert bilde av tre overensstemmende revolusjonære forløp, nevner selvfølgelig en rekke forskjeller som hun gir karakter av varianter, men unnlater å vurdere om forskjellene (eller likhetene til kontrast-eksemplene) vil kunne falsifisere hennes hypotese.

Denne første merknaden ville ikke ha noen kritisk vekt hvis Skocpol kun var ute etter å fremvise likheter mellom tre spesifikke revolusjoner. Men den har vekt når hensikten er å etablere en generell teori om sosiale revolusjoner.

2. Antall sammenligningsobjekter

I samfunnsvitenskapene har det lenge vært et krav om at komparative undersøkelser må omfatte et relativt stort antall tilfelle for at funnene skal være tilstrekkelig statistisk signifikante. Det har fått mange forskere til å definere de fenomener de ville undersøke videre enn det egentlig var ønskelig, dette for å få dem til å omfatte et større antall

tilfelle. Revolusjon kunne f.eks. henregnes til et større fenomen som kunne betegnes "kollektiv handling".

Den slags vide definisjoner har for det første ført til en rekke korrelasjonsanalyser av heller tvilsom verdi fordi de prosesser eller hendelser som inngikk, var heller dårlig sammenlignelige. For det andre har de vide definisjonene og det store antall sammenligningsobjekter ført til uoverstigelige vanskeligheter med å avgrense hvert enkelt tilfelle og distribuere statistisk vekt mellom dem. I en statistisk undersøkelse av 224 kriger og borgerkriger kom f.eks. krigene i Indokina 1945-75 til å utgjøre fire kriger mens 2. verdenskrig bare var én.⁶ For det tredje har kravene til statistisk signifikans gitt forskerne minimal anledning til å fordype seg i studier av enkelttilfellene.

eller her → På denne bakgrunn er det svært positivt at de "historiske sosiologer" våger å konsentrere seg om et mindre antall sammenligningsobjekter og gir seg tid til å studere dem skikkelig. ↑ Theda Skocpol argumenterer godt for å nøye seg med færre og mer presist definerte objekter (Skocpol 1979, s. 33-34), men hun argumenterer ikke like godt for at et lite antall tilfelle kan gi grunnlag for generell teori.

Hvis de likheter Theda Skocpol klarer å finne frem til mellom de franske, russiske og kinesiske revolusjoner kun gjelder disse tre, har hun da etablert en teori om et fenomen vi kan kalle "sosiale revolusjoner"? Eller har hun "bare" påvist likheter mellom tre unike hendelsesforløp?

3. Utvalg av tilfelle

Det største valget forskeren står overfor når et komparativt analyseopplegg skal konstrueres, er utskikkelsen av sammenligningsobjekter. Rent prinsipielt kan det her velges fritt på øverste hylle, men valget vil ha store konsekvenser for de

⁶. Small, Melvin & Singer, J. David 1982. Resort to Arms, International and Civil Wars, 1816-1980, Beverly Hills/London/New Delhi: Sage.

lite
Tilly
Big...
s. 76-77

resultater som oppnås. Valget avgjør langt på vei hva oppmerksomheten senere vil feste seg ved. Hvis vi f.eks. sammenligner seksualvaner i Norge, Danmark og Sverige, vil det henlede oppmerksomheten på helt andre forskjeller enn hvis vi sammenligner seksualvaner i Skandinavia, Japan og Mali. Mye av det vi ville ta for gitt i den første sammenligningen vil trolig fremstå som spesifikt skandinavisk i den andre.

På samme måte er det med Skocpols revolusjoner. Hun velger å sammenligne de franske, russiske og kinesiske fordi de ligner hverandre og finner dernest ut at de ligner hverandre. Hun tar ikke med den engelske revolusjon i sammenligningen fordi den ikke ligner; den var nemlig politisk, ikke sosial (dvs. at den ikke inneholdt utstrakte bondeopprør) (Skocpol 1979, s. 141). Nå fortjener Skocpol ros for å gi en klar begrunnelse i bokas innledning for valget av de tre tilfelle hun studerer, og for å velge bort andre (Skocpol 1979, s. 40-42), men i konklusjonskapitlet viser hun en tendens til å erklære som bokas funn nettopp de likheter som lå til grunn for valget av sammenligningsobjekter, f.eks. betydningen av statsmaktens manglende evne til å slå ned bondeopprør (Skocpol 1979, s. 285).

4. Retrospektiv metode i valg av sammenligningsobjekter

Min fjerde merknad er også en rent metodisk innvending mot utvalget av de tilfelle som sammenlignes. Jeg oppfatter ikke denne merknaden som særlig avgjørende, men tar den med likevel.

Ved valg av sammenligningsobjekter tar Skocpol utgangspunkt i resultatet av en årsakskjede, ikke i årsakene. Dette gjelder både for det hun kaller positiv og det hun kaller negativ sammenligning. La oss si at vi har et tilfelle der årsakene $a+b+c$ (ytre press + oppløst statsmakt + agrarstruktur med kollektivt handlingsrom) fører til x (den franske revolusjon). Skocpol vil da oppsøke andre tilfelle av x (de russiske og kinesiske revolusjoner) og vise at de også skyldes $a+b+c$. Dernest vil hun finne noen tilfelle av ikke- x (den preussiske reformbevegelsen og den japanske Meiji-restaurasjonen, dvs. ikke-sosiale revolusjoner som ligner x ved at de også skyldes a) og

vise at ikke-x skyldes fravær av a, b eller c.

Det hun ikke gjør, er å lete frem alle tilfelle av a+b+c og undersøke om de alltid fører til x. Metoden er altså hele tida retrospektiv, fra virkning til årsak, ikke omvendt. Jeg spør meg selv om det ikke vil være mulig å finne tilfelle av a+b+c som ikke fører til x. Kombinasjonen ytre press, oppløsning av statsmakt og utstrakte bondeopprør behøver vel ikke å føre til revolusjon hvis det ikke finnes, eller dannes, en faktor d, nemlig velorganiserte grupper med revolusjonære, statsbyggende aspirasjoner. I tilfeller av a+b+c+ikke-d er det rimelig å regne med at utfallet kunne bli oppsmuldring, okkupasjon eller kolonialisering i stedet for sosial revolusjon med dannelse av en ny sentralisert statsmakt.

Det er muligens vanskelig å velge sammenligningsobjekter utfra bare årsaksfaktorer når man driver historieforskning. Historikeren kjenner jo virkningene og kan ikke uten videre glemme dem eller tenke dem bort. Men den retrospektive fremgangsmåten kan få oss til å se bort fra tilfelle som kunne bidra til å falsifisere våre hypoteser. Fremtidsforskere er selvsagt nødt til å sammenligne utfra årsaker og utlede sannsynlige virkninger, og hvis vi er opptatt av å stille opp generelle teorier, må det vel være for å gi dem spådomskraft.

5. Definisjonen legger opp til sirkelslutning

Min femte, samt de to følgende, merknader har tilknytning til Skocpols definisjon av revolusjon og står dessuten i nær sammenheng med det som er sagt om valget av sammenligningsobjekter. Hun definerer sitt undersøkelsesobjekt som "vellykkede sosiale revolusjoner". Det vil si at hun legger tre kriterier inn i definisjonen:

a) "Revolusjoner" er hurtige og grunnleggende forandringer av stat og klassestruktur: "Social revolutions are rapid, basic transformations of a society's state and class structures..." (Skocpol 1979, s. 4).

b) "Sosiale" revolusjoner inneholder bondeopprør som fører til betydelige sosiale endringer: "Social revolutions are ...

Potter: HM 281. P4 1971
Central Potter level 4 Bme

10

accompanied and in part carried through by class-based revolts from below..." (Skocpol 1979, s. 4).

c) "Vellykkede" revolusjoner fører til en ny sentralisert statsmakt:

"...this definition makes successful sociopolitical transformation - actual change of state and class structures - part of the specification of what is to be called a social revolution ... my concept of social revolution necessarily highlights successful change as a basic defining feature ... political leaderships and regimes ... emerged to reestablish national order, to consolidate the socioeconomic transformation wrought by the class upheavals from below ... Had this not happened, we could not speak of the French, Russian, and Chinese Revolutions as "successful" (i.e. complete) social revolutions. At most, they would be considered abortive cases, like Germany in 1848 and Russia in 1905."

Som Skocpol selv sier, betyr dette at definisjonen blir kompleks og ikke basert på utskillelse av noe enkelt analytisk element: "... it identifies a complex object of explanation ... rather than ... concentrating only upon one analytic feature..." (Skocpol 1979, s. 5).

Rent metodisk synes det betenkelig å innlede en komparativ undersøkelse med en kompleks definisjon av denne typen. Når definisjonen inneholder tre variable som til en viss grad må kunne tenkes å være uavhengige, oppstår det en fare for sirkelslutning, at konklusjonene gis av definisjonen. Skocpol synes ikke å ha unngått denne faren. Tredelingen i definisjonen går igjen i undersøkelsens konklusjon, der revolusjoners utbrudd forklares med nettopp den gamle statsmaktens sammenbrudd og en agrarstruktur som fremmer bondeopprør, og der revolusjoners viktigste virkning sies å være en sentralisert statsmakt, altså nettopp det kriterium som lå til grunn for definisjonen av "vellykkethet".

Jeg skal utvikle definisjonsproblemet litt mer i de neste to merknadene.

6. Ulik utstrekning i tid

Etttersom de "vellykkede sosiale revolusjonene" må omfatte hele tidsrommet fra utbrudd til triumf for at de skal oppfylle definisjonens krav, må de franske, russiske og kinesiske

revolusjoner få temmelig ulik utstrekning i tid. Skocpol gir den franske revolusjon 11 år (1789-1800); den russiske må nøye seg med 4 (1917-21); mens den kinesiske blir tildelt hele 38 (1911-49).⁷ Rent umiddelbart vil jeg forestille meg at det må by på ganske store metodiske problemer å sammenligne en fire år lang prosess med en som går over nesten ti ganger så lang tid. Men dette problemet blir, såvidt jeg kan se, ikke tatt opp til drøfting. Det har sammenheng med min neste merknad.

7. Skille mellom utbrudd og suksess

Skillet mellom det å forklare revolusjoners utbrudd og det å forklare at de ble vellykket er for dårlig presisert hos Skocpol. Ikke nok med det, med grunnlag i den definisjonen hun har gitt av sosiale revolusjoner er hun faktisk prinsipielt imot å operere med et slikt skille. Nå er riktignok boka delt i to, en om revolusjonens årsaker ("Causes of Social Revolutions in France, Russia, and China") og en om dens gjennomføring og virkninger ("Outcomes of Social Revolutions in..."). Første del er ment å behandle de vellykkede sosiale revolusjonenes årsaker, men tar i realiteten kun opp slike årsaker som var tilstede forut for revolusjonens utbrudd. Det vil si at denne første delen egentlig kun behandler årsakene til revolusjonenes utbrudd, ikke til at de ble vellykkede. Veien til et vellykket resultat blir først behandlet i del 2 om virkninger. Likevel er det bare de vellykkede revolusjonenes utbrudd som blir sammenlignet i del 1, ikke en eneste av historiens mange mislykkede. I dette ligger altså en slags implisitt forutsetning om at årsakene til utbrudd av vellykkede revolusjoner skiller seg fra årsakene til utbrudd av mislykkede revolusjoner. Denne forutsetningen er forresten

⁷ Skocpol's eneste argument for å operere med én lang istedenfor to kinesiske revolusjoner er at det er "mer fruktbart": "...I believe that it is more fruitful to see the Chinese Revolution as one process stretching from the fall of the Old Regime in 1911 (and the failure of any new national regime to consolidate itself at that point) through the emergence and competition for sovereignty of two state-building movements, the Nationalists and Communists, with the ultimate victory of the latter partially determined by the fact that the Nationalists never really succeeded in uniting and controlling China under one government." (Skocpol 1979, s. 303, note 99).

ikke helt implisitt. Den får en ad hoc-preget begrunnelse i en fotnote til bokas innledning. Hun angriper her de som skjelner mellom på den ene side årsakene til utbrudd av revolter og på den annen side årsakene til at noen av dem fører til varig endring (revolusjon):

"... to accept this sort of argument, one must be willing to assume that successful social-revolutionary transformations have no distinctive, long-term, structural causes or preconditions. One must assume that social revolutions are simply political revolutions or mass rebellions that possess some additional, short-term ingredient such as military success or the determinations of ideological leaders to implement changes after grabbing power. The entire argument of this book is based upon the opposite assumption - that social revolutions do have long-term causes, and that they grow out of structural contradictions and potentials inherent in old regimes." (Skocpol 1979, s. 294-295.)

Skocpol betrakter altså selv den definitoriske enhet av sosiale revolusjoners utbrudd og suksess som en slags a priorisk forutsetning for hele undersøkelsen. Jeg kan absolutt ikke se at det å skjelne mellom utbrudd og suksess behøver å bety at man ser bort fra langsiktige strukturelle årsaksforhold. Det betyr bare at man også tillater mislykte revolusjoner å ha langsiktige strukturelle årsaker. Jeg kan heller ikke se at årsakene til en vellykket sosial revolusjon og en revolusjon som bukker under for kontrarevolusjon behøver å være vesensforskjellige. Skocpols forutsetning på dette punkt blir særlig prekær i det kinesiske tilfellet. Der er det opprettelsen av en sentralisert jordreformerende statsmakt i 1949 som gjør at årsakene til utbruddet i 1911 blir positivt sammenlignelige med tilsvarende utbrudd i Frankrike 1789 og Russland 1917. Det er litt uklart hvilken status Kina ville ha fått hvis Chiang Kai-shek hadde vunnet borgerkrigen. Enten ville Kina da blitt et motsatt eksempel, og altså gjenstand for negativ sammenligning, eller Chiangs seier måtte ha vært betraktet som en alternativ måte å fullføre den vellykkede revolusjonen på.

8. Anakronisme

Da Barrington Moore Jr. publiserte sin sammenligning av liberal-

demokratiske, fascistiske og kommunistiske utviklingsmodeller i 1966, bemerket hans kritikere at han utførte sine sammenligninger av nasjonale utviklingsveier nærmest uten hensyn til historisk kronologi. Øyvind Østerud påpeker i en artikkel som ble trykt første gang i 1980, at Moore ikke setter sine eksempler i historisk sammenheng før i en kort bemerkning mot slutten av boka (Østerud 1987, s. 129-130). Moore bruker altså ikke på noen måte teorier om tilbakeliggenhetens fordeler, som forutsetter læring fra forutgående prosesser. Derimot, påpeker Østerud, har Skocpol's analyse sitt utgangspunkt i en eksplisitt kritikk av Moore på dette punkt. Hun trekker opp den historiske sammenhengen allerede i innledningen til sin bok og lover å trekke inn såvel verdenshistorisk kontekst som den ene revolusjonens virkninger på den annen:

"Thus, I shall work into my analysis the effects of the unique world-historical contexts of the eighteenth-century French versus the twentieth-century Russian and Chinese Revolutions, and I shall take into account the fact that Russian revolutionaries actually played a role in the Chinese Revolution through the transmission of Communist Party models and ~~politicis~~ policies via the Comintern" (Skocpol 1979, s. 39).

Så viser det seg at Skocpol, til tross for disse løftene, ikke skiller seg vesentlig fra Barrington Moore.

I sammenligningen av hvordan de franske og kinesiske revolusjoner brøt ut nøyer hun seg med å nevne at de foregikk "in very different particular times and circumstances" (Skocpol 1979, s. 80-81).

Verre er det når hun i behandlingen av den preussiske reformbevegelsen 1807-14 ser helt bort fra innvirkning og lærdommer fra Den franske revolusjon og Napoleons reformverk. Napoleon blir bare et "ytre press" på linje med Ludvig XVI's krigsgjeld i 1780-årene og Admiral Perrys åpning av de japanske havner i 1853 (Skocpol 1979, s. 104-109).

Betenkelig er det også når hun i en konsentrert sammenligning av de franske og russiske revolusjoners forløp konsentrerer seg helt ut om parallelle og visse strukturbestemte ulikheter og bare såvidt nevner, først rent alment "the contrasting socioeconomic, world-historical, and international contexts", dernest konkret tilstedeværelsen i det

russiske tilfellet av "world-historically available models of state control over industries" (Skocpol 1979, s. 234-235).

I hennes sammenligning av de kinesiske og russiske revolusjoners nevner hun, som lovet, påvirkningen fra de russiske kommunister, men kun som ledd i forklaringen på at Kina, tross større likheter med det franske l'ancien régime enn med tsar-Russland, likevel endte opp med et resultat som lignet mer på det kommunistiske Russland enn det napoleonske Frankrike (Skocpol 1979, s. 266).

Læring fra en revolusjon til en annen spiller en svært beskjeden rolle i hennes komparative opplegg. Som Østerud sier, spiller den internasjonale kontekst riktignok en vesentlig rolle i Skocpols analyser av revolusjonenes utbrudd, "men her er krigføring og ytre press det sentrale; ikke den relative datering av ulike revolusjonære forspill og erfaringer." (Østerud 1987, s. 133).

På dette punkt skiller Skocpol seg klart fra det som kan aksepteres fra en historie-faglig synsvinkel. Hun henviser til sentrale historiske arbeider om de revolusjoner hun behandler. Hun slutter seg eksplisitt til den kritikk som revisjonisten Alfred Cobban har rettet mot den klassiske oppfatningen om den franske revolusjon som en overgang fra føydalisme til kapitalisme (Skocpol 1979, s. 174-175). Til denne klassiske oppfatningen hørte gjerne også en forestilling om at de russiske og kinesiske kom på et senere "stadium" i verdenshistorien (overgang fra kapitalisme til sosialisme) og at de derfor ikke kunne sammenlignes med den franske. Skocpol bruker sin tilslutning til Cobbans kritikk av den klassiske oppfatningen til å forsvare sin sammenligning av den franske revolusjon med de to senere som "basically similar and unrelated agrarian states". Så langt er alt greit, men det betyr ikke at hun kan tillate seg å neglisjere den betydning de franske erfaringer hadde for senere revolusjoner. Den mest kjente av revisjonistene i forskningen på Den franske revolusjon i dag, François Furet, gjør nettopp et poeng av hvordan den franske revolusjonen ble et (for

ham negativt ladet) for bilde for senere revolusjoner.⁹

Selve det avsluttende avsnittet i Skocpols bok oppsummerer på en utmerket måte hennes uavklarte forhold til historisk kronologi:

"The outcomes of social revolutions do not, of course, mark the end of all change. History has continued in France since the early 1800s, in Russia since the 1930s, and in China since the 1960s. Yet revolutionary outcomes in all three countries did set limits for future developments. And they created new obstacles and opportunities for future political struggles - both within each nation and on a global scale" (Skocpol 1979, s. 281).

Først i avsnittet operer hun altså med tre adskilte nasjonale historier, men i siste setning sier hun at hver enkelt av dem skapte nye betingelser også på det globale nivå.

9. Strukturalisme

Theda Skocpol gjør utstrakt bruk av strukturelle forklaringer. Statsmaktens struktur og forhold til det jordeiende aristokratiet avgjør makthavernes evne til å reformere seg ut av kriser. Klassestruktur på landsbygda avgjør mulighetene for utstrakte bondeopprør. Stort sett bruker Skocpol de strukturelle analysene på en svært så fruktbar måte, fordi hun er så konkret. Strukturene fremstår ikke som vage og mystiske, men som konkrete organisatoriske forhold, som grenser og åpninger for aktørers handlefrihet.

Av og til går hun likevel for langt i å forklare resultater utfra struktur. Det gjelder når Chiang Kai-sheks undertrykkelse av kommunistene i Shanghai 1927 blir noe han måtte gjøre (Skocpol 1979, s. 246). Tsar Nicolas II tildeles merkelig nok en viss evne til å endre historiens gang (Skocpol 1979, s. 97-98), men Stalins personlighet eller forestillinger har ikke hatt noen betydning. Han strategi vant frem i 1930-årene fordi den var den eneste som kunne fungere (Skocpol 1979, s. 225). Det stalinistiske diktaturet fremstilles som et tvers igjennom strukturelt nødvendig produkt av Den russiske revolusjon (Skocpol 1979, s.

⁹. Mitt resonnement er her utviklet på grunnlag av utkastet til konklusjonskapittel for en bok om den franske revolusjon av Kåre Tønnesson, som skal utgis i 1989.

231).

Det er høyst fortjenstfullt at Skocpol avgrenser seg fra de revolusjonsberetninger som fremstiller revolusjonene som fullbyrdelsen av forhåndsplaner hos de revolusjonære lederne (Skocpol 1979, s. 172), men hun går for langt når hun i stedet gir seg den strukturelle determinismen i vold. Dette kommer klart til uttrykk i en setning som forekommer mot slutten av boka:

"To activate their potential political capacities the Chinese communists have had to do the very sorts of things they have done..." (Skocpol 1979, s. 279).

Denne typen forklaringer rammes av den kritikk som Jon Elster rettet mot funksjonelle forklaringer i Forklaring og dialektikk (Elster 1979, s. 92-105). Verken revolusjonære eller kontrarevolusjonære ledes handlingsvalg kan forklares utfra strukturell tvang alene. Ideologi, erfaring og personlige evner må også trekkes inn. Det betyr ikke at jeg mener de revolusjonære seierherrer (Napoleon, Stalin, Mao, Ho Chi Minh) styrte bevisst mot planlagt mål. Jeg er enig med Jon Elster når han sier:

"Revolusjoner gjennomføres av klasser eller klasseallianser som har bestemte mål, men disse målene blir praktisk talt aldri realisert. En "vellykket revolusjon" er en revolusjon der de revolusjonære beholder makten, ikke en revolusjon der de gjennomfører sine forsetter."⁹

Men det betyr ikke at aktørenes valg først og fremst er strukturelt bestemt. Ofte traff de til og med valg som slett ikke var dem som best realiserte deres "potential political capabilities". Også slike valg hadde konsekvenserp, ofte av uforutsett karakter.

En gullgruve likevel

Mine ni kritiske merknader kan kanskje gi inntrykk av at jeg vil frakjenne Skocpols bok enhver verdi og at jeg er imot den typen systematisk komparasjon hun bedriver. Det er langt fra tilfelle. Jeg mener tvert imot at hennes bok er svært givende. Hvis vi ser bort fra ambisjonen om å finne en almen forklaring på fenomenet "vellykket sosial revolusjon" og nøyer oss med å lete etter viktige innsikter om de franske, russiske og kinesiske revolusjoner hver for seg, om visse igynefallende fellestrekk og

⁹. Jon Elsters artikkel om "Revolusjon" i Pax-leksikon.

Tilleggs wenye to histories, s. 85

om viktige forskjeller, er Skocpols bok litt av en gullgruve.

Egentlig ville ikke så mye gå tapt om Skocpol reduserte sitt ambisjonsnivå på denne måten. Hun snakker riktignok i bokas konklusjonskapittel om "social revolutions like the French, Russian and Chinese..." (min understrekning) og fremhever at det også har vært andre: "Mexico between 1911 and the 1930's and since World War II in Yugoslavia, Vietnam, Algeria, Cuba, Bolivia, Angola, Mozambique, Guinea-Bissau, and Ethiopia." Men så skynder hun seg å gjøre oppmerksom på at de fleste av disse har en vesentlig del av sin bakgrunn i kolonialisme og derfor krever en særlig analyse av dennes rolle. Hun advarer faktisk mot å sammenligne hennes egne tre med disse andre og mener de krever sammenligninger i "their own right" (Skocpol 1979, s. 290).

I konklusjonskapitlet reiser hun eksplisitt spørsmålet om hennes argumenter kan anvendes på andre enn hennes egne tre tilfelle: "In a sense," skriver hun, "the answer is unequivocally "no"," og argumenterer godt for det. Etter dette venter leseren på et "Yet". Det kommer først etter over 4 sider og er ikke vanskelig å slutte seg til:

"Yet a focus on the nexes of state/state, state/economy, and state/class relationships remains useful for deciphering the logic of social-revolutionary causes and outcomes, from France in the 1790s to Vietnam, Angola, and Ethiopia in the 1970s" (Skocpol 1979, s. 288, 292).

Verdien av boka ligger altså ikke i at den gir oss noen generell teori om sosial revolusjon, men i viktige delinnsikter om tre konkrete revolusjoner.

Jeg vil særlig fremheve den betydning Skocpol tillegger ytre press, relatert til krig eller krigsgjeld, som foranledning for de tre revolusjonenes utbrudd. Hun går, høyst fortjenstfullt, ut mot deterministiske oppfatninger om at de oppsto som nødvendige følger av fremvoksende klassekonflikter. De gamle regimer falt, sier Skocpol, ikke som følge av press fra klassemotsetninger, men "because their existing structures made it impossible for them to meet the particular international military exigencies that each had to face...". Så snart statsmakten brøt sammen, ble fundamentale konflikter satt i bevegelse, både på det politiske toppnivå og på landsbygda. Sammenbruddet for statsmaktens repressive organer tillot

Sider
Tilby
"Sj"
relevant
s. 79

bondeopprør å utfolde seg og tilveiebringe endringer i klasseforhold "that otherwise would not have occurred" (Skocpol 1979, s. 285). / *lupa s. 4*

HER:

Hennes delanalyser, såvel av statsmaktens sammenbrudd, der hun konsentrerer oppmerksomheten om hær og politi, som av agrarstruktur og handlingsrom for bondeopprør, er ofte meget overbevisende. De mest spennende delene av boka er de hvor forfatteren går konkret løs på hver enkelt revolusjon med det samme sett av spørsmål. Etersom hun i hovedsak bare studerer tre sett av hendelser, får hun et mye nærmere forhold til de konkrete historiske hendelsesforløp enn det som er vanlig i sosiologiske komparasjoner av et større antall "cases". I det hele tatt bekrefter Skocpols bok en anmerkning som Arthur Stinchcombe har kommet med i en omtale av de Tocqueville og Trotskys forfatterskap, nemlig at det ikke er deres grandiose konservative eller marxistiske teori-systemer som gjør dem til store tenkere, men bruken av abstrakt tenke-evne i faktaorienterte analyser:

"But the theory, let alone the facts, of neither Trotsky nor de Tocqueville can be derived from their respective traditions. Both Trotsky and de Tocqueville were geniuses, and this agrees with the positivist notion that synthetic reason comes from inspiration. But both thought about the facts. For that intellectual operation, the Vienna School has no place, nor does "theoretical Marxism." (Stinchcombe 1978, s. 5.)¹⁰

Skocpols States and Social Revolutions gir et fint utgangspunkt for den som vil studere de tre store, eller andre revolusjoner, fordi den stimulerer til å stille gode og presise spørsmål. Jeg er overbevist om at det nettopp er kombinasjonen av komparasjon og interesse for de tre revolusjonene i seg selv, som gjør boka så inspirerende. Men hva består inspirasjonen i, hvis det ikke er håpet om å komme frem til en almen teori om det fenomen vi sammenligner spesialtilfelle av?

Hvorfor bør historikeren sammenligne?

¹⁰. Takk til Per Maurseth for å ha gjort meg oppmerksom på denne kloke boka.

For å kunne besvare dette spørsmålet, vil jeg se på noen argumenter som er fremført av Knut Kjeldstadli for komparasjon i historiefaget. Knut Kjeldstadli forsvarte høsten 1988 for den filosofiske doktorgrad sin avhandling Jerntid. Fabrikksystem og arbeidere ved Christiania Spigerverk og Kværner Brug fra om lag 1890 til 1940, der han undersøker og sammenligner to industribedrifter i Oslo (Kjeldstadli 1987). Dessverre var det ingen av opponentene som tok skikkelig fatt i hans bruk av komparativ metode eller vurderte i hvilken utstrekning den førte til andre resultater enn en undersøkelse av en enkelt bedrift ville gjort. Men i forbindelse med sitt arbeid har Kjeldstadli publisert to artikler med forsvar for komparasjon i historiefaget (Kjeldstadli 1983, 1988). De bygger begge på en teoretisk artikkel som Theda Skocpol publiserte kort etter utgivelsen av States and Social Revolutions (Skocpol & Somers 1980).

Knut Kjeldstadli gir etter hva jeg kan se to hovedargumenter for å bruke komparativ metode:

a) Den hjelper historikeren til å finn frem til interessante spørsmål og problemstillinger: "Ved å sammenholde f.eks. to bedrifter kommer vi over ulikheter som får en til å stusse" (Kjeldstadli 1988, s. 438).

b) Den tvinger historikeren til å systematisere sine resonneringer, unngå "friksjonsfrie" forklaringer der ulike typer årsaker anvendes om hverandre slik at en "uforvarende operere(r) med teorier som ikke lett lar seg logisk forene" (Kjeldstadli 1987, s. 474).

c) All historisk forklaring er egentlig komparasjon: "Det er ikke slik at case-studies, historisk metode og komparasjon er sjølstendige metoder. De er spesialtilfeller av det å sammenlikne for å forklare" (Kjeldstadli 1988, s. 436). "Jeg vil våge den påstand at all vitenskapelig metode i samfunnsvitenskapene går ut på sammenlikning, komparasjon. Den historiske metoden er da bare et spesialtilfelle av den sammenliknende metoden" (Kjeldstadli 1983, s. 60).

Jeg er fullt ut enig i de to første argumentene, men føler meg ikke like sikker på det siste. Vi kan vel se bort fra den språklige selvmotsigelse som ligger i at "komparasjon" betegnes

som et spesialtilfelle av seg selv ("å sammenlikne for å forklare"). Men det kan rettes en viktigere innvending av hensiktsmessighets-typen mot Kjeldstadli's tredje argument. Hvis all forklaring er komparasjon, kan vi like godt la være å tale om komparasjon (eller om forklaring). Vi trenger jo ikke to ord for det samme.

La oss se hvordan Kjeldstadli begrunner at all forklaring er komparasjon. Han har to begrunnelser, men den første inneholder egentlig to uavhengige elementer. Denne første todelte begrunnelsen lyder:

"Vi sammenlikner altså situasjonen på to tidspunkter, og spør hva som var nytt? Dersom vi finner at et fenomen b ikke opptrer uten at fenomen a har gått foran, sier vi at a er en nødvendig årsak til b... Dersom vi finner at b alltid opptrer når a opptrer, sier vi at a er en tilstrekkelig årsak" (Kjeldstadli 1983, s. 60).

Det første elementet går på at enhver undersøkelse av endring innebærer en sammenligning av to tidspunkt, nemlig før og etter endringen. Dette er helt trivielt, og kan ikke brukes som argument for noe annet enn å interessere seg for endring. Det har jo ikke noe å gjøre med forklaringen av endringen, bare at vi interesserer oss for den.

Det andre elementet i Kjeldstadli's første begrunnelse ligger i hans bruk av presens og ordet "alltid". De viser at han tenker på de endringer historikeren studerer som spesialtilfeller av større kategorier. Det vil selvfølgelig ofte være tilfelle; Knut Kjeldstadli betrakter f.eks. sine to jernbedrifter som eksempler på kategorien jernindustri. Men like ofte vil historikere være ute etter å forklare unike endringer. Det er ikke da snakk om å finne at "b alltid opptrer når a opptrer", men om å finne at b opptrådte fordi a opptrådte i en kontekst som aldri vil gjentas.

La meg ta et eksempel fra mitt eget arbeid: En av forutsetningene for Vietminhs maktovertagelse i Vietnam i august 1945 var fraværet av fransk militær- og politimakt. Dete fraværet skyldtes det japanske kuppet mot det franske kolonistyre 9. mars 1945. Jeg er derfor sterkt oppsatt på å forklare dette kuppet. Japansk militært og politisk kildemateriale gjør det mulig å fastslå at Tokyo besluttet å iverksette kuppet fordi de fryktet en amerikansk invasjon i Indokina. Hvis jeg ved bruk av japansk

og amerikansk kildemateriale kan knytte denne frykten til en bevisst amerikansk avledningsmanøvre (deception), inspirert av President Roosevelt's ønske om å frata franskmennene Indokina, har jeg etablert en interessant årsakskjede, uten noe element av komparasjon. Men den vil ikke si noe om kupp eller avledningsoperasjoner som kategorier, bare om et unikt hendelsesforløp som aldri vil gjenta seg, men som hadde store konsekvenser den gang det skjedde. Det vil være en historisk forklaring som ikke er sammenligning.

Knut Kjeldstadli's andre begrunnelse for at all forklaring er komparasjon er at enhver forklaring bærer i seg en kontrafaktisk hypotese om at alternative forklaringer ikke er gyldige og dermed også en sammenligning med en tenkt forklaring. For å si at x er årsak til y, må vi tenke oss at y ikke ville ha skjedd hvis ikke-x, og det innebærer i seg selv en sammenligning:

"...Igjen ser vi at det er sammenligningen, her mellom forskjellige tenkte situasjoner, som bærer resonnetet. Slike kontrafaktiske hypoteser er logisk nødvendige i årsaksforklaringer" (Kjeldstadli 1983, s. 61).

Jeg kan ikke komme med noen innvending mot logikken her, men jeg finner dette argumentet like trivielt som det med å sammenligne situasjoner på ulike tidspunkt. Enhver påstand innebærer en forutsetning om at det motsatte ikke er tilfelle. Hvis dette i seg selv er komparasjon, mister begrepet interesse. Jeg foreslår derfor at vi kun anvender betegnelsen komparasjon om eksplisitt utførte sammenligninger av faktiske historiske tilstander eller forløp.

På dette grunnlag ønsker jeg å avvise Knut Kjeldstadli's argument for at all forklaring er å sammenligne, men slutter meg til hans ønske om mer eksplisitt komparasjon i historiefaget. Hensikten er da å stille presise og interessante spørsmål, og finslipe resonnementer.

Her bør jeg vel vende tilbake til det spørsmålet jeg stilte ved avslutningen av merknadene til Skocpol: "Men hva består inspirasjonen i, hvis det ikke er håpet om å komme frem til en almen teori om det fenomen vi sammenligner spesialtilfelle av?" Jeg har ikke noe godt svar på det. Selv vi historikere bærer vel i oss en eller annen slags forhåpning om at våre innsikter skal gi grunnlag for å forstå samtid og forme fremtid bedre. Rent alment

bør også trening i komparativ metode kunne bidra til dette.

Komparasjon i studiet av Den vietnamesiske revolusjonen

Under lesningen av Skocpol og Kjeldstadli er jeg altså kommet til at komparativ metode ikke er til særlig hjelp hvis vi har ambisjoner om å stille opp generelle teorier med prediksjonskraft for fremtiden. Derimot kan bevisst og eksplisitt komparasjon ha stor verdi for historisk forskning ved å henlede oppmerksomheten på interessante spørsmål og heve forskningen over nærlesning av kilder. Dens verdi ligger også i at den tvinger forskeren til å systematisere sine forklaringer.

Dette får meg til å mene at komparasjon er best egnet som supplement til studier av en enkelt prosess eller ett enkelt hendelsesforløp. Jeg mener ikke at det komparative element tilfører et forskningsarbeid noen selvstendig verdi og vil derfor nøle med å anbefale et komparativt opplegg der flere uavhengige forløp skal sammenlignes og studeres like nøye.

Selv ønsker jeg å bruke komparasjon som ledd i en enkeltanalyse av Den vietnamesiske revolusjonen. Sammenligningene skal altså bidra til å forklare denne revolusjonen, ikke "revolusjon" som sådan. Jeg vil skille mellom tre typer av sammenligning og forsøke å benytte alle tre:

1. Positiv anakronistisk sammenligning med tidligere revolusjoner (av typen Skocpol) vil først og fremst ha verdi som rettleiding for hypotesedannelsen og for å illustrere poenger. Denne form for komparasjon bør derfor ikke få for stor plass, men Skocpols bok gir et ypperlig utgangspunkt for å føre inn små illustrerende sammenligninger underveis i en fremstilling av den vietnamesiske revolusjonen. Her bør det selvsagt tas hensyn til at den, i motsetning til de franske, russiske og kinesiske, hadde utgangspunkt i et kolonisystem.

I forbindelse med denne anakronistiske sammenligningen vil jeg trekke frem den historiske sammenhengen mellom de franske, kinesiske, russiske og vietnamesiske revolusjoner som et poeng i seg selv, av ikke-komparativ art. Faktisk spilte alle de tre revolusjonene Skocpol studerer en sentral rolle som

erfaringsbakgrunn for det vietnamesiske revolusjonære lederskapet.

2. Negativ diakron sammenligning mellom den vellykkede vietnamesiske revolusjonen i 1945 og tidligere mislykkede opprørsforsøk i samme land (1930, 1940) vil jeg tillegge større verdi enn den anakronistiske sammenligningen av vellykkede revolusjoner. Denne formen for komparasjon bør inngå som ledd i mine forsøk på forklaring, og jeg må ta tilbørlig hensyn til betydningen av læring/erfaring fra det ene forsøk til det neste.

3. Negativ (og positiv) synkron sammenligning av den ulike utvikling i forskjellige sørøst-asiatiske land (evt. også Kina og Korea) ved utgangen av Annen verdenskrig har også stor verdi og bør inngå som ledd i et forklaringsopplegg for Den vietnamesiske revolusjonen. Her må det tas hensyn til gjensidig påvirkning mellom de enkelte land, både på den revolusjonære og den kontrarevolusjonære siden. På samme måte som Palmer har beskrevet en atlantisk revolusjonsbølge på slutten av det 18. århundre kan det tegnes et bilde av en asiatiske revolusjonsbølge ved midten av det 20. århundre, som senere brer seg til Sentral-Amerika og Afrika.

Litteratur

Berntzen, Einar & Per Selle 1988. "Historisk sosiologi - tilbake til klassikerne?", Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 3, s. 235-286

Elster, Jon 1979. Forklaring og dialektikk. Oslo: Pax.

Kjeldstadli, Knut 1983. "Å forklare er å sammenlikne", Dugnad nr. 1, Volum 9, s. 59-68.

Kjeldstadli, Knut 1987. Jerntid. Fabrikkssystem og arbeidere ved Christiania Spigerverk og Kværner Brug fra om lag 1890 til 1940. Avhandling for den filosofiske doktorgrad, Universitetet i Oslo.

Kjeldstadli, Knut 1988. "Nytten av å sammenlikne", Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 5, s. 435-447.

Skocpol, Theda 1979. States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China. Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Skocpol, Theda & Margaret Somers 1980. "The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry", Comparative Studies in Society

and History, Vol. 22, No. 2, April, pp. 174-197.

Stinchcombe, Arthur 1978. Theoretical Methods in Social History. New York: Academic Press.

Tilly, Charles 1984. Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons. New York: Russell Sage Foundation.

Østerud, Øyvind 1987. Det moderne statssystem og andre politisk-historiske studier. Oslo: Gyldendal.